

Jan Draus

Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska w Przemyślu

Państwowe wyższe szkoły zawodowe z perspektywy 15-lecia

Streszczenie

Praca napisana z punktu widzenia historyka wiele lat kierującego uczelnią zawodową. Przedstawia genezę PWSZ w Polsce oraz ogólne aspekty ich funkcjonowania w kontekście postawionych celów oraz uwarunkowań prawnych i ekonomicznych. Stanowi także refleksję nad relacjami tych uczelni z otoczeniem oraz perspektywami rozwoju w aspekcie czynników społecznych i barier ich rozwoju.

Słowa kluczowe: Państwowe wyższe szkoły zawodowe, społeczne funkcje PWSZ, czynniki i bariery rozwoju PWSZ

Piętnastolecie PWSZ w przestrzeni historycznej niewiele znaczy, ale w wymiarze epoki w której żyjemy, a więc III Rzeczypospolitej zajmuje trzy czwarte dotychczasowego okresu funkcjonowania państwa. Dlatego też warto pobudzić refleksję nad funkcjonowaniem tych uczelni, przynajmniej w aspekcie społecznym oraz zastanowić się nad barierami ich rozwoju.

Gdy sięgniemy genezy państwowych wyższych szkół zawodowych nie trudno zauważyć, że związana była z transformacją ustrojową państwa i drogą prowadzącą do integracji europejskiej. Panujący wówczas wzrost aspiracji edukacyjnych młodzieży, czego dowodem były przeciążone państwowe uczelnie, przy gwałtownym ubożeniu społeczeństwa wskutek reformowania państwa, spowodowały proces dywersyfikacji ustroju szkolnictwa wyższego. Z jednej strony umożliwiono funkcjonowanie uczelniom prywatnym, z drugiej powołano państwowe wyższe szkoły zawodowe z myślą o zagospodarowaniu biedniejszej, wiejskiej i małomiasteczkowej młodzieży. Pamiętać należy, że powstawanie PWSZ-tów odbywało się w warunkach wyżu demograficznego, kiedy współczynnik skolaryzacji był bardzo niski w porównaniu z państwami demokracji zachodniej. A teraz po piętnastu latach otoczenie społeczne PWSZ-tów, po okresie względnej normalizacji, dotknął niż demograficzny, który coraz bardziej pustoszy uczelnie. Na ten niż nałożyły się takie elementy kryzysu jak: coraz większe bezrobocie, wzrost kosztów egzystencji społecznej, kryzys polskich rodzin, nasilająca się zagraniczna migracja zarobkowa, zwłaszcza młodzieży. W tych kryzysowych warunkach, przy prawie nie zmienionych aspiracjach edukacyjnych młodzieży, Polska pod względem skolaryzacji stała się europejską potęgą.

A zatem biorąc pod uwagę terminus a quo, czyli punkt wyjścia i terminus ante quem, czyli koniec pewnego okresu, w tym przypadku 15-lecia, społeczny kontekst PWSZ-tów, pomimo pozytywnej ewolucji, ponownie znalazł się w stadium kryzysu. Tym razem znacznie groźniejszego, gdyż znaczonego niżem demograficznym.

Ów niż demograficzny, wespół z kryzysem społecznym przypadł na okres, kiedy państwowe wyższe szkoły zawodowe osiągnęły stadium dojrzałości. Niemal wszystkie PWSZ-ty dorobiły się nowoczesnej infrastruktury materialnej, dydaktycznej i naukowej oraz odnalazły swoje miejsce na mapie swoich regionów. Ten niewątpliwy sukces tych uczelni sprawia dzisiaj, że nawet w warunkach obecnego kryzysu, ubytek studiującej młodzieży na I stopniu studiów jest proporcjonalnie mniejszy niż w uczelniach akademickich. Przyczyną tego jest przede wszystkim bliskość uczelni i mniejsze koszty studiowania, w porównaniu z odległym ośrodkiem akademickim. Szkoda tylko, że ten fakt nie przekłada się na większe dowartościowanie publicznych uczelni zawodowych, gdyż w warunkach kryzysu, wypełniają one jakże ważną funkcję społeczną. Są bowiem w miarę skutecznym lekarstwem dla dzieci z rodzin biednych, żeby mogły drogą kształcenia nie popaść w stan wykluczenia, lecz otrzymać szansę lepszej egzystencji. Podobnie szlachetną misję wypełniają nasze uczelnie, szczególnie te zlokalizowane na ścianie wschodniej, wobec Polaków na Wschodzie, kształcąc młodzież polską, których dziadkowie bądź rodzice skrzywdzeni przez historię i pozbawieni Ojczyzny, pragną dla swoich dzieci szansy szczęśliwszego życia – dodajmy – w ojczystym kraju.

Patrząc z perspektywy 15 lat na funkcjonowanie państwowych wyższych szkół zawodowych nie sposób nie dostrzec ich – o wiele większej – gospodarności w porównaniu z uczelniami akademickimi oraz dbałości o należyty poziom kształcenia. O tym ostatnim zaświadczały zawsze pozytywne decyzje Polskiej Komisji Akredytacyjnej. Natomiast o należytej gospodarności o wiele niższy wskaźnik kosztochłonności studiów i funkcjonowania uczelni. Nie bez znaczenia jest fakt znacznie skuteczniej ich reformowalności i przystosowanie kształcenia do potrzeb lokalno-regionalnych. A z tym związana jest również funkcja kulturotwórcza uczelni. Liczne sympozja, konferencje, dyskusje, wydawnictwa, współpraca z lokalnymi władzami i otoczeniem gospodarczym, prowadzenie Uniwersytetów Trzeciego Wieku, dopełniają, ożywiają i dowartościowują społeczną przestrzeń środowisk miejskich. Uczelnie zawodowe na tyle mocno usadowiły się w społecznym krajobrazie swoich miast, że trudno wyobrazić sobie życia bez nich. Zaświadczały bowiem o akademickości tych miast, co we współczesnym świecie w dużym stopniu decyduje o ich społecznym i gospodarczym rozwoju.

Ogarniając refleksją minione 15 lat nie sposób nie wspomnieć o dynamicznym otoczeniu prawnym, w którym funkcjonowały publiczne uczelnie zawodowe. Tworzono je w oparciu o ustawę o wyższych szkołach zawodowych z 1997 roku aby po 7 latach odnaleźć się pod rządami ustawy „Prawo o szkolnictwie wyższym” z 2005 roku. Później dane im było przeżyć nowelizację tej ustawy do-

konaną w 2011 roku aby obecnie, po 2 latach, oczekiwać na kolejną jej nowelizację. Wszystkie te zmiany miały swoje konsekwencje w procesie kształcenia. Jeżeli ustawa o wyższych szkołach zawodowych, torująca zresztą drogę do stopniowości studiów w Polsce, a więc procesu bolońskiego, wyróżniała proces kształcenia zawodowego, to kolejne zmiany ustawodawcze ujednoliciły kształcenie na I stopniu studiów w uczelniach akademickich i zawodowych. Teraz uczelnie zawodowe stoją w obliczu powrotu do swych korzeni, poprzez obligatoryjny, praktyczny profil kształcenia. Powiedzieć można, że 15-letnia historia zatoczyła koło.

Ale w tym zatoczeniu koła nie byłoby nic nagannego, gdyby przynajmniej ziścił się postulat Konferencji Rektorów Publicznych Szkół Zawodowych, od dawna domagającej się ustawowych gwarancji prowadzenia badań naukowych. Ten postulat miał i będzie posiadał fundamentalne znaczenie dla rozwoju tych uczelni, ale w równej mierze dla rozwoju miast, w których funkcjonują czy subregionów, bądź regionów. Zawiera bowiem w sobie kilka kluczowych elementów. Przede wszystkim chodzi o nieustanne kształcenie własnych kadr naukowych. Zdobywanie stopni naukowych jest nierozzerwalne z badaniami naukowymi. Z drugiej strony owe badania naukowe powiązane byłyby z potrzebami kulturowymi i gospodarczymi miast, w których funkcjonują uczelnie zawodowe. To z kolei przyczyniałoby się do tak pożądanego procesu innowacyjności, który przecież nie istnieje bez badań naukowych. Ważnym argumentem na rzecz realizacji badań naukowych jest także fakt, że prawie wszystkie uczelnie zawodowe dorobiły się nowoczesnej bazy materialnej, z dobrze zorganizowanymi i wyposażonymi laboratoriami naukowymi. Niegospodarnością byłoby aby te pracownie służyły wyłącznie do kształcenia studentów. A zatem postulat badań naukowych staje się dziś koniecznością dalszego rozwoju uczelni zawodowych i wypełnianiu przez nie funkcji społecznych dla swoich miast. Dodać należy, że pomimo nierówności praw pod względem badań naukowych a identycznego procesu kształcenia na I stopniu studiów, uczelnie zawodowe odniosły poważny sukces w zakresie posiadania własnych kadr naukowych. Wg stanu z 2013 roku na około 5000 zatrudnionych nauczycieli akademickich dla 52,2% stanowią one podstawowe miejsce pracy. Prawie wszyscy legitymują się stopniem doktorskim. A więc w ponad połowie uczelnie zawodowe uniezależniły się kadrowo od uczelni akademickich. A przecież ten proces byłby już zakończony gdyby w 2005 roku zapisano w ustawie równość uczelni akademickich i zawodowych pod względem prowadzenia badań naukowych. A jeżeli to nie stało, to tym bardziej niezrozumiały staje się fakt dyskryminowania drugoetatowców pod względem finansowym czy wypominanie pobierania drugiej pensji, które jest zgodna z obowiązującym prawem.

Do ciągle aktualnego postulatu badań naukowych dorzucić można inną istotną kwestię dla wszystkich polskich uczelni, a więc metodę przyznawania dotacji budżetowych. Chodzi bowiem, aby otrzymywane przez uczelnie dotacje z budżetu państwa, a więc publiczne środki, posiadały formę decyzji administracyjnych. W przeciwnym razie uczelnie mają zamkniętą drogę nie tylko do odwołania się, ale także ewentualną drogę sądową. Dzisiaj prawie wszystkie

decyzje urzędowe, nawet wystawione mandaty, a do takich należy przyznawanie dotacji dla uczelni, posiadają formę decyzji administracyjnych. Taka forma prawna byłaby sprawdzianem i gwarantem, z jednej strony wywiązywania się przez resort z ustawy o szkolnictwie wyższym wobec poszczególnych uczelni, z drugiej zaś skuteczniejszej realizacji nałożonych na uczelnie zadań i powinności ustawowych.

Budowanie uczelni jest długotrwałym procesem społecznym. Rektorzy publicznych uczelni zawodowych udowodnili, że ten proces ich budowania jest na tyle szlachetnym przedsięwzięciem, że nie musi trwać aż tak długo. Nawet przy nieustannej fluktuacji prawnej. Dlatego też życzyć należy tym uczelniom przede wszystkim stabilizacji prawnej, takiej jaką mają niemieckie uczelnie zawodowe, które od 40 lat funkcjonują przy niezmiennym ustawodawstwie, a także godnej dotacji budżetowej, a przez to większej ministerialnej troski o ich rozwój. Państwo tworząc te uczelnie powzięło społeczne zobowiązanie do godnego ich finansowania. Czy ktoś wyobraża sobie dzisiaj Białą Podlaską bez tej wspianiałej i nowoczesnej Państwowej Szkoły Wyższej im. Jana Pawła II? Takie retoryczne pytania można kierować pod adresem 36 miast, gdzie funkcjonują PWSZ-ty. Dlatego dbałość o rozwój tych uczelni, jest sprawą publiczną. Choćby poprzez fakt, że rozwój miasta i pomyślność jego mieszkańców w dużej mierze zależy od kondycji tych uczelni. Od miejsca, gdzie kształtuje się kapitał ludzki. Uczelnia to inwestycja, która nie generuje strat społecznych, lecz zawsze jest wytwórcą społecznego dobra. Wszak człowiek jest sprawcą historii.

Liczba znaków ze spacjami: 9 743

Elżbieta Lonc, Joanna Augustyniak, Barbara Piątkowska

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu

Ewolucja programów kształcenia w państwowych wyższych szkołach zawodowych w latach 1997-2013, na przykładzie PWSZ w Wałbrzychu

Streszczenie

W okolicznościowych opracowaniach dotyczących procesu kształcenia w państwowych wyższych szkołach zawodowych dokumentowano zwykle społeczno-ekonomiczne i polityczne uwarunkowania, które legły u podstaw tworzenia tych regionalnych uczelni oraz rezultaty ich działalności i infrastruktury dydaktycznej, a także podkreślano rolę licznych przedsięwzięć organizacyjnych podejmowanych we współpracy z uczelnianym otoczeniem. Niniejsza praca jest retrospektywnym spojrzeniem na teoretyczne (i praktycznie realizowane w PWSZ AS w Wałbrzychu) założenia programów studiów, czyli programów kształcenia, w publicznych wyższych szkołach zawodowych w minionym 15-letnim okresie. Przeanalizowano pierwszą ofertę dydaktyczną budowaną jako specjalności (1999-2002), potem pn. kierunków studiów, realizowanych na podstawie ministerialnych standardów nauczania/kształcenia (2002-2011), ustalonych w drodze rozporządzenia na wniosek Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego, a obecnie w ramach obszarowych efektów kształcenia, dwóch profili (ogólnoakademickiego i praktycznego) oraz autonomii programowej uczelni, postulowanej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Zapisy dotyczące jakości kształcenia w znowelizowanej w 2011 r. Ustawie *Prawo o szkolnictwie wyższym* stwarzają nowe warunki do budowy, zgodnie z krajowymi ramami kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego, oryginalnych programów studiów, dostosowanych do możliwości dydaktyczno-naukowych i kadrowych uczelni. Tworzone więc obecnie uczelniane programy kształcenia, jako kierunki studiów (uwolnione od obowiązkowych ministerialnych standardów kształcenia), głównie o profilu praktycznym i ich atrakcyjność zadecydują o przyszłości i znaczeniu tych wciąż stosunkowo nowych instytucji szkolnictwa wyższego typu nieuniwersyteckiego.

Słowa kluczowe: programy kształcenia, standardy nauczania/kształcenia, krajowe ramy kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego, uczelnie zawodowe

Wstęp

Szkolnictwo wyższe w Polsce, w dobie transformacji ustrojowej, przechodziło i przechodzi liczne systemowe i programowe zmiany procesu kształcenia, których odzwierciedleniem są kolejne akty prawne, poczynawszy od historycznej już *Ustawy o szkolnictwie wyższym* z dnia 12 września 1990 r. (Bajerski 2009). Powstanie w Polsce państwowych wyższych szkół zawodowych (pwsz), na mocy Ustawy

z dnia 26 czerwca 1997 r.¹ związane było z ogólnoeuropejskim przedsięwzięciem, ukoronowanym podpisaniem w 1999 r. przez ministrów odpowiedzialnych za szkolnictwo wyższe dokumentu, znanego jako *Deklaracja Bolońska* (Kraśniewski 2009). W tym samym 1999 r. wskutek reformy administracyjnej Państwa, wiele miast, które utraciły wówczas status miasta wojewódzkiego, stało się siedzibami pwsz, jako uczelni prowadzących studia pierwszego stopnia. Tworzono je tam z myślą o wyrównywaniu szans rozwojowych i edukacyjnych, a także w celu ułatwienia dostępu do edukacji na poziomie wyższym młodzieży ze wsi i małych miasteczek, dla których ośrodki akademickie z różnych względów, głównie ekonomicznych, były trudno dostępne, podobnie prywatne wyższe szkoły zawodowe, tworzone na mocy ustawy z 1990 r.

Z retrospektywnej analizy pierwszego 10-lecia działalności pwsz-tek (Gruchała 2008) jak i kolejnego jubileuszu 15-lecia (Draus 2013) wynika, że większość zakładanych celów edukacyjnych została osiągnięta. Uczelnie te stanowią trwałe elementy szkolnictwa wyższego, rozwijają się sukcesywnie, umacniając swoje miejsce nie tylko w środowisku lokalnym/regionalnym, ale także na „mapie” akademickich szkół w Polsce. Niski odsetek skolaryzacji na poziomie wyższym, który hamował proces rozwoju regionów został podniesiony. Zachowując własną autonomię, większość współdziała z uczelniami akademickimi, wciąż korzystając z pomocy naukowo-dydaktycznej kadry, głównie samodzielnych nauczycieli akademickich.

O ile w licznych okolicznościowych wypowiedziach i podsumowujących opracowaniach (np. Jastrzębska 2013, Kolasa 2011, Winnicki 2005, 2013) udokumentowano społeczno-ekonomiczne rezultaty, które legły u podstaw tworzenia regionalnych uczelni (relatywnie niższe koszty studiowania w miastach średniej wielkości, dostępność studiów dla kandydatów mniej zamożnych, wyrównywanie szans edukacyjnych, zaspakajanie aspiracji środowisk lokalnych do tworzenia wyższych uczelni i kształcenia lokalnych intelektualnych elit, promocja miast średniej wielkości, wydobywanie ukrytego niekiedy potencjału intelektualnego w lokalnej społeczności, budowanie tradycji akademickich) to mniej uwagi poświęca się analizie zmieniających koncepcji i programów kształcenia. Ostatnie, wprowadzone nowelizacją Ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym*, marzec 2011 r.², otwierają nowe możliwości realizacji indywidualnych koncepcji kształcenia dostosowanych przede wszystkim zmiany uwarunkowań rynku pracy oraz kadrowych uczelni zawodowej. Powstaje też pewne zagrożenie w zakresie drożności realizowanych w tych uczelniach kierunków studiów, zwłaszcza o charakterze aplikacyjnym, w sytuacji, gdy uczelnie akademickie mają możliwość tworzenia programów kształcenia poza oficjalną ministerialną listą.

Celem niniejszej pracy jest retrospektywne spojrzenie na teoretyczne (i praktycznie realizowane w PWSZ AS w Wałbrzychu) założenia procesu kształcenia w publicznych wyższych szkołach zawodowych. Ma to istotne znaczenie w perspektywie rozpoczętego właśnie kolejnego etapu reformy szkolnictwa wyższego, tj. wdrażania krajowych ram kwalifikacji i budowania autonomii progra-

¹ Ustawa z dnia 26 czerwca 1997 r. o wyższych szkołach zawodowych (Dz. U. z 1997 r., Nr 96, poz. 590).

² Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (tekst jedn. Dz. U. 2012, poz. 572).

mowej uczelni, a tym samym ich rozwoju. Tworzone obecnie programy studiów zadecydują bowiem o przyszłości i znaczeniu tych wciąż stosunkowo nowych instytucji krajowego szkolnictwa wyższego typu nieuniwersyteckiego.³

Material i metody

Przedmiotem analizy literaturowej są materiały wtórne nt. procesu i programów kształcenia, tj. akty prawne oraz inne cytowane opracowania źródłowe. Wykorzystano także materiały PWSZ AS w Wałbrzychu, oraz doświadczenie związane z kierowaniem tą uczelnią.

Wyniki

Geneza i koncepcja kształcenia w państwowych wyższych szkołach zawodowych na bazie specjalności (1998-2004)

Jak już wspomniano, zmiany społeczno-ekonomiczne, rozpoczęte w 1989 r. były początkiem istotnych przekształceń w systemie szkolnictwa wyższego udokumentowanych Ustawą *O szkolnictwie wyższym* z dn. 12 września 1990 r. (Dz. U. nr 65, poz. 385 z późn. zm.). Ustawowe zapisy umożliwiały przede wszystkim tworzenie uczelni niepaństwowych (na podstawie zezwolenia ministra edukacji narodowej), a w uczelniach typu uniwersyteckiego prowadzenie kierunków studiów pierwszego stopnia, jako wyższych studiów zawodowych, kończących się tytułem zawodowym licencjata (3-lata) lub inżyniera (3,5 lat) oraz dwuletnich uzupełniających studiów magisterskich. Podstawą prawną dla tworzenia planów studiów (I i II stopnia), uwzględniających minimalne wymagania dotyczące treści programowych, były wytyczne opracowane przez Radę Główną Szkolnictwa Wyższego (RGSW). Dla kierunków studiów RGSW, zgodnie z zapisami Ustawy *O szkolnictwie wyższym* (Dz. U. z 1990 r., Nr 65, poz. 385 z późn. zm.), na wniosek Ministra Edukacji Narodowej, zatwierdzała tzw. „minima programowe”. Określały one dla danego kierunku przedmioty, czas ich trwania (w godzinach, tygodniach) ogólny program i profil kompetencji absolwenta.

Celem dydaktycznym określonym w art. 3 wspomnianej już Ustawy *O wyższych szkołach zawodowych* z 1997 r. było „*kształcenie studentów w zakresie kierunków i (lub) specjalności zawodowych oraz przygotowanie ich do wykonywania zawodu; kształcenie w celu uzupełniania specjalistycznej wiedzy i umiejętności zawodowych, kształcenie w celu przekwalifikowania w zakresie danej specjalności*

³ Jak wiadomo, przed 1990 r. w polskim systemie szkolnictwa wszystkie szkoły wyższe, zwykle 5-letnie, były traktowane jak uczelnie typu uniwersyteckiego tzn. takie, w których oprócz kształcenia studentów prowadzono badania naukowe. Studia zawodowe, których absolwenci otrzymywali dyplom wyższych studiów zawodowych, były organizowane jedynie w nielicznych przypadkach. Większość absolwentów studiów wyższych kończyła je uzyskując tytuł zawodowy magistra. Dawał on prawo ubiegania się o wstęp na studia doktoranckie.

zawodowej; wychowywanie studentów w duchu poszanowania, praw człowieka, patriotyzmu, demokracji i odpowiedzialności za dobro społeczeństwa, państwa i własnego warsztatu pracy oraz upowszechnianie postępu technicznego, technologicznego i ekonomicznego oraz współdziałanie z innymi podmiotami w szerzeniu wiedzy, rozwoju kulturalnego, społecznego i gospodarczego macierzystego regionu." Uczelnie, tworzone w drodze rozporządzenia Rady Ministrów i działające więc na podstawie w/w Ustawy prowadziły na początku wyłącznie wyższe studia zawodowe z prawem nadawania jedynie tytułów *licencjata* i *inżyniera* (Szkolnictwo Wyższe 2000). Studia w systemie dziennym, podobnie jak wieczorowe i zaoczne, trwały nie mniej 6 semestrów i obejmowały przynajmniej 15 tygodni praktyk. Plan studiów wieczorowych i zaocznych przewidywał ten sam zakres treści programowych jak plan studiów dziennych. Absolwenci mogli podejmować studia II stopnia (magisterskie uzupełniające) w uczelniach typu uniwersyteckiego w celu uzyskania tytułu zawodowego *magistra*, który był (i jest) warunkiem podjęcia studiów doktoranckich.

Utworzenie oraz prowadzenie kierunku i specjalności w szkole wyższej zawodowej wymagało spełnienia warunków określonych przez Komisję Akredytacyjną Wyższego Szkolnictwa Zawodowego (KAWSZ), powołaną w drodze rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej dn. 9 stycznia 1998 r. (Witkowski 1999). Nazwy kierunków prowadzonych w wyższych szkołach zawodowych miały być zgodne z wykazem nazw kierunków studiów określonych przez RGSW dla uczelni wyższych, natomiast nazwy specjalności zawodowych (zał. 1) prowadzonych w wyższych szkołach zawodowych nie były normowane, prezentowana lista była otwarta (www.buwiwm.edu.pl/publ).

Pierwsze wnioski o utworzenie państwowych szkół zawodowych wpłynęły do Departamentu Nauki i Szkolnictwa Wyższego już po upływie 14 dni od ogłoszenia w dzienniku ustaw, tj. w dniu 27 sierpnia 1997 r. w dzienniku ustaw. KAWSZ opiniując wnioski, szczególną uwagę zwracano na warunki lokalowe, zabezpieczenie kadrowe i finansowe ze strony władz samorządowych, głównie w pierwszym okresie działalności uczelni, regulamin studiów, podstawowe wyposażenie biblioteki, plany i ramowe programy studiów oraz minimum kadrowe. Dla każdego prowadzonego w uczelni zawodowej kierunku/specjalności warunkiem stanowiło zatrudnienie w pełnym wymiarze czasu pracy co najmniej: dwóch nauczycieli akademickich posiadających tytuł naukowy lub stopień naukowy doktora habilitowanego, o specjalnościach naukowych, w których uzyskiwane były dyplomy na tej specjalności studiów; czterech nauczycieli akademickich, w tym co najmniej trzech posiadających stopień naukowy, o specjalnościach naukowych, w których uzyskiwane były dyplomy na tej specjalności studiów, posiadających udokumentowane doświadczenie zawodowe zdobyte poza szkolnictwem wyższym.

Pierwszych sześć państwowych wyższych szkół zawodowych (w Tarnowie, Koninie, Legnicy, Nowym Sączu, Elblągu oraz Jeleniej Górze) utworzono 1 lipca 1998 r., kolejne trzy (w Jarosławiu, Gorzowie Wielkopolskim oraz Sulechowie) 1 sierpnia 1998 r. (Królikowski 1999, 2001). Zabiegiem administracyjnym, jak pisze Autor, odróżniającym na pierwszym stopniu (studiów zawodowych) kształcenie

w uczelniach typu akademickiego od tego w pwsz były właśnie nazwy ówczesnych programów nauczania. Teoretyczne zapisy o możliwości prowadzenia kierunków studiów nie zostały zrealizowane. Praktycznie w pwsz funkcjonowały tylko specjalności zatwierdzone rozporządzeniem Rady Ministrów (zał. 1), a te uruchomione w pierwszym roku akademickim 1998/1999 (w wymienionych 9 pwsz) to: administracja i finanse sektora publicznego, administracja publiczna, chemia stosowana, edukacja fizyczno-informatyczna, edukacja matematyczno-fizyczna, edukacja matematyczno-informatyczna, edukacja matematyczna z wychowaniem fizycznym, edukacja matematyczna z wychowaniem muzycznym, edukacja opiekuńczo-wychowawcza, edukacja wczesnoszkolna, edukacja wczesnoszkolna i przedszkolna, ekonomika i organizacja gospodarki żywnościowej, ekonomika turystyki, elektrotechnika z elektroniką, elektrotechnika z telekomunikacją, finanse i zarządzanie organizacjami, gospodarka regionalna, gospodarka turystyczna i hotelarstwo, język angielski, język francuski, język niemiecki, język polski, matematyka z informatyką, pedagogika opiekuńcza z wychowaniem fizycznym, praca socjalna, służby publiczne, systemy, maszyny i urządzenia technologiczne, technologia budowy maszyn, wychowanie fizyczne z gimnastyką korekcyjną, zarządzanie małym i średnim przedsiębiorstwem, zarządzanie przedsiębiorstwem. Z powyższej analizy proponowanych i zatwierdzonych specjalności wynikało, że nie wyrażono zgody na takie, zdaniem Królikowskiego (1999), ważne dla potrzeb określonych regionów specjalności, jak np.: administracja gospodarcza, agroekologia, agroturystyka, ekonomia regionu, finanse publiczne i bankowość, finanse przedsiębiorstw, inżynieria środowiska, inżynieria majątkowa, ochrona środowiska, rachunkowość i zarządzanie finansami firm (przedsiębiorstw), zarządzanie i marketing w rolnictwie.

W ofercie dydaktycznej PWSZ w Wałbrzychu, utworzonej w 1999 r.⁴ po załamaniu się gospodarki opartej wyłącznie na przemyśle ciężkim, szczególnie węglowym, wg strategicznych założeń miały w przyszłości dominować zawody przydatne w różnorodnych branżach przemysłowych i pomocne w zdobywaniu oraz rozwoju aktywności biznesowej małych, średnich przedsiębiorstw oraz w sektorze przemysłu turystycznego. W praktyce, profil kształcenia w pierwszym roku akademickim (1999/2000) w ramach kilku specjalności obejmował nie postulowane kształcenie techniczne lecz humanistyczne, głównie nauczycielskie. Wynikało to z roli i funkcji inicjatorów, czyli kolegów (Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych i Kolegium Nauczycielskie w Wałbrzychu), które w październiku 1998 r. złożyły w Urzędzie Wojewódzkim w Wałbrzychu dokumentację dotyczącą powołania (od 01.10.1999 r.) państwowej wyższej szkoły zawodowej⁵. W uzasadnieniu w/w Wniosku, głównym argumentem przemawiającym za utworzeniem uczelni w Wałbrzychu było przekwalifikowanie nauczycieli do nowego już systemu edukacji, wykształcenie kadry

⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie utworzenia z dniem 1 lipca 1999 r. Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Wałbrzychu (Dz. U. z 1999 r., nr 55, poz. 578) podpisał prof. Jerzy Buzek. Na mocy Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 stycznia 2005 r. dokonano zmiany nazwy uczelni: „Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Wałbrzychu” na nazwę „Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu.

⁵ Pismo z 12 maja 1999 r. dyrektor Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych, dr Reginy Zawadzkiej-Szostek do Marszałka Samorządu Województwa Dolnośląskiego, Jana Waszkiewicza.

turystycznej ze względu na szereg atrakcyjnych walorów krajobrazowych i klimatycznych (Lonc E., Toczek-Werner S. 2010), a także przygotowanie urzędniczej kadry administracyjnej na potrzeby utworzonej w 1997 r. Wałbrzyskiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej. I tak, zgodnie z argumentacją wnioskodawców, powołanie specjalności *administracja publiczna* miało przyczynić się do podniesienia kwalifikacji u osób zatrudnionych w administracji samorządowej, ponieważ 80% pracowników urzędów gminnych legitymowało się tylko średnim wykształceniem, ogólnokształcącym. Równie niski był ogólny wskaźnik osób z wyższym wykształceniem (w Wałbrzychu 2,3%, a w województwie 4,7%) oraz wysokie (21,3%) bezrobocie wśród absolwentów, przede wszystkim szkół średnich, których liczba w sześciu wałbrzyskich i kilkunastu w regionie liceów wzrastała. W 1998 r. szkołę średnią ukończyło 8 659 osób; w pierwszym roku akademickim 1999/2000 naukę w PWSZ AS podjęły 532 osoby (tab. 1).

Początkowo Uczelnia otrzymała ministerialną zgodę na prowadzenie kształcenia tylko w 5 specjalnościach zawodowych (*język polski, język angielski, język francuski, organizacja i obsługa ruchu turystycznego, pedagogika opiekuńczo-wychowawcza*); potem (w listopadzie 1999 roku⁶) na kształcenie w ramach specjalności pn. *język niemiecki*, a dla specjalności *administracja publiczna* w maju 2000 roku (Bielawska [red.] 2014)⁷.

Zgodnie z pierwszym Statutem⁸, obowiązującym w okresie jednego roku funkcjonowania PWSZ w Wałbrzychu, realizowano ustawowe założenia, czyli przede wszystkim studia dzienne (tab. 1). Plan studiów dziennych przewidywał co najmniej 2 200 godz. zajęć dydaktycznych oraz 15 tygodni praktyk; natomiast plan studiów wieczorowych i zaocznych nie mniej niż 80% godzin zajęć dydaktycznych planowanych dla studiów dziennych. Podstawą budowy specjalściowych programów kształcenia, ich merytorycznej zawartości i godzinowego wymiaru, były jednak kierunkowe minima programowe realizowane w głównej mierze przez drugo etatową kadrę nauczycieli akademickich zatrudnionych w uczelniach akademickich Wrocławia, Zielonej Góry i Opola.

Ujednolicone „standardowe nauczanie” na kierunkach studiów (2004-2011)

Zgodnie z art. 4 ust. 1 Ustawy z dnia 27 lipca 2002 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym oraz ustawy o wyższych szkołach zawodowych⁹, konieczne stało się przyporządkowanie istniejących specjalności zawodowych do ministerialnej listy kierunków studiów. W 2004 r. decyzją Ministra Edukacji Narodowej i Sportu na podstawie pozytywnych opinii Państwowej Komisji

⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 2 listopada 1999 r. w sprawie przekształceń w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Wałbrzychu (Dz. U. z 1999 r., Nr 93, poz. 1073).

⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 maja 2000 r. w sprawie przekształceń w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Wałbrzychu (Dz. U. z 2000 r., Nr 49, poz. 570).

⁸ Zarządzenie nr 13 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 29 czerwca 1999 r. w sprawie nadania statutu Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Wałbrzychu.

⁹ Ustawa z dnia 27 lipca 2002 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym oraz ustawy o wyższych szkołach zawodowych (Dz. U. Nr 150, poz. 1239).

Akredytacyjnej¹⁰ specjalność zawodowa: *organizacja i obsługa ruchu turystycznego* została przyporządkowana do kierunku: *turystyka i rekreacja* (decyzja DSW-2-TL-40001-245/04 z dnia 20 września 2004 r.), spec. *pedagogika opiekuńczo-wychowawcza* do kierunku *pedagogika* (decyzja DSW-2-TL-4001-246/04 z 20 września 2004 r.), specj. *administracja publiczna* do kierunku: *administracja* (DSW-2-TL-4002-247/04 z 20 września 2004 r.) oraz specj. *język polski* do kierunku *filologia polska* (DSW-2-TL-4002-258/04 z dnia 27 września 2004 r.). W kwietniu 2005 r., na mocy decyzji Ministra Edukacji Narodowej i Sportu (nr DSW-2-BR-4002-105/05 z dnia 29 kwietnia 2005 r.) specj. *język niemiecki* i *język angielski* przyporządkowano do kierunku *filologia*, natomiast odmówiono przyporządkowania specj. *język francuski* do kierunku *filologia*, ze względu na niespełnienie wymagań kadrowych. W uzasadnieniach wszystkich wspomnianych decyzji zapisano, że PWSZ AS, w terminie do 30 września 2005 r. dostosuje prowadzenie kształcenia do warunków określonych w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 lutego 2003 r.¹¹, zgodnie z którym koncepcje kształcenia zawodowego oraz plany studiów i programy nauczania, powinny uwzględniać odpowiednio standardy nauczania dla poszczególnych kierunków studiów i poziomów kształcenia określone w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 18 kwietnia 2002 r.¹². W rozporządzeniu tym określono standardy nauczania dla 69 kierunków studiów oraz wskazano, że łączna liczba godzin zajęć dydaktycznych realizowanych na studiach wieczorowych nie może być niższa niż 80%, a w systemie studiów zaocznych 60% łącznej liczby godzin zajęć dydaktycznych wskazanej w standardach nauczania dla poszczególnych kierunków studiów, przy zachowaniu wszystkich treści programowych standardów nauczania dla studiów dziennych. Jeżeli w ramach kierunku studiów prowadzona była specjalizacja nauczycielska, to należało uwzględnić także wymogi określone w standardach kształcenia nauczycieli¹³.

Uczelnia zawodowa, aby móc prowadzić kształcenie na kierunku musiała spełnić dość wysokie wymagania kadrowe, czyli zatrudnienie (dla każdego kierunku) w pełnym wymiarze czasu pracy co najmniej czterech nauczycieli akademickich posiadających tytuł naukowy profesora lub stopień naukowy doktora habilitowanego,

¹⁰ Państwowa Komisja Akredytacyjna, utworzona z dniem 1 stycznia 2002 r. na podstawie ustawy z dnia 20 lipca 2001 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym, ustawy o wyższych szkołach zawodowych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2001 r., Nr 85, poz. 924). Obecna nazwę Polska Komisja Akredytacyjna Komisja uzyskała na mocy ustawy z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy i stopniach naukowych i tytułach naukowym oraz o stopniach i tytułach w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw.

¹¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 lutego 2003 r. w sprawie warunków, jakie powinna spełniać uczelnia zawodowa, aby utworzyć i prowadzić kierunek lub kierunek i specjalność zawodową (Dz. U. Nr 34, poz. 285 z późn. zm.).

¹² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 18 kwietnia 2002 r. w sprawie określenia standardów nauczania dla poszczególnych kierunków studiów i poziomów kształcenia (Dz. U. 116, poz. 1004 z późn. zm.).

¹³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 września 2004 r. w sprawie standardów kształcenia nauczycieli (Dz. U. z 2004 r., Nr 207, poz. 2110).

reprezentujących specjalności naukowe, w których uzyskiwane były dyplomy na tym kierunku studiów; sześciu nauczycieli akademickich, spośród których co najmniej czterech posiadało stopień naukowy doktora i reprezentowało specjalności naukowe, w których uzyskiwane były dyplomy na tym kierunku studiów oraz co najmniej czterech posiadało udokumentowane doświadczenie zawodowe, zdobyte poza szkolnictwem wyższym i związane z danym kierunkiem studiów. Dodatkowo, jeżeli uczelnia prowadziła w ramach kierunku studiów specjalność zawodową, specjalność tę reprezentować musiał co najmniej jeden nauczyciel akademicki posiadający tytuł naukowy profesora lub stopień naukowy doktora habilitowanego oraz co najmniej dwóch nauczycieli akademickich posiadających stopień naukowy doktora.

Obowiązek dostosowania programów studiów do standardów nauczania spowodował zmniejszenie ogólnej liczby godzin (różnej dla poszczególnych kierunków studiów) oraz czasu trwania praktyki zawodowej. Standardy nauczania zostały przygotowane oddzielnie dla studiów magisterskich i studiów zawodowych, pierwszego stopnia (na podstawie, których dokonywano zmian w programach studiów realizowanych przez państwowe wyższe szkoły zawodowe). Koncepcje kształcenia określały: wymagania ogólne, sylwetkę absolwenta, grupy przedmiotów (przedmioty kształcenia ogólnego, podstawowego i kierunkowego) i minimalne obciążenia godzinowe, wymiar praktyk zawodowych, przedmioty w grupach i minimalne obciążenia godzinowe, treści programowe przedmiotów oraz inne zalecenia. Wymagania dotyczące grupy przedmiotów i minimalnych obciążeń godzinowych w wrocławskiej PWSZ AS były zróżnicowane w zależności od kierunku studiów (tab. 2).

Wymagania dotyczące ogólnej liczby godzin dla kierunku *turystyka i rekreacja* nie uległy zmianie i wynosiły około 2 200 godzin oraz 15 tygodni praktyk. Inaczej sytuacja przedstawiała się w przypadku pozostałych kierunków studiów. I tak dla kierunku *filologia polska* oraz *pedagogika* utrzymano tę samą liczbę godzin (2 200), ale skrócono czas trwania praktyki zawodowej do 8 tygodni, dla kierunku *filologia* ze specjalnościami: *język angielski* i *języki niemiecki* zwiększono ogólną liczbę godzin do 2 800, ale zmniejszono wymiar praktyk zawodowych z 15 do 8 tygodni. Standardy nauczania nie zostały jednak określone dla kierunku *administracja*¹⁴. Przy tworzeniu planów studiów dla tego kierunku posiłkowano się jedynie zakresem programowym realizowanym w ośrodkach akademickich Wrocławia, Poznania, Opola.

Wprowadzone w 2007 r. standardy kształcenia¹⁵, oddzielne dla studiów I i II stopnia dla prawie wszystkich 118 kierunków¹⁶, *de facto* zakończyły okres jednolitych studiów magisterskich w uczelniach typu uniwersyteckiego. W ten sposób zrealizowano

¹⁴ Dla kierunku *administracja* standardy kształcenia wprowadzono dopiero w 2007 r.

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków kształcenia oraz poziomów kształcenia, a także tryb tworzenia warunków, jakie musi spełniać uczelnia, aby prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki (Dz. U. z 2007 r., Nr 164, poz. 1166 z późn. zm.).

¹⁶ Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 13 czerwca 2006 r. w sprawie nazw kierunków studiów (Dz. U. z 2006 r., Nr 121, poz. 838) jednolitymi studiami magisterskimi zostały kierunki: aktorstwo, analityka medyczna, farmacja, kierunek lekarski, kierunek lekarsko-dentystyczny, konserwacja i restauracja dzieł sztuki, prawo, prawo kanoniczne, psychologia, realizacja obrazu filmowego, telewizyjnego i fotografia oraz weterynaria.

zalecenia obowiązującej od 1999 r. *Deklaracji Bolońskiej*, w zakresie trójstopniowej struktury studiów, spójności systemu szkolnictwa wyższego i harmonizacji w wymiarze europejskim. Komplementarnym narzędziem niezwykle pomocnym, przy opracowywaniu, opisywaniu i realizacji programów studiów okazał się Europejski System Transferu i Akumulacji Punktów (dalej jako ECTS), który jest stosowany w odniesieniu do wszystkich programów studiów, bez względu na ich rodzaj, formę (stacjonarne, niestacjonarne) oraz warunki kształcenia (formalne, nieformalne). Wydane w 2006¹⁷ r. ministerialne rozporządzenie nakładające na uczelnie obowiązek wdrożenia i stosowania ECTS, (także w odniesieniu do praktyk zawodowych) systemu przenoszenia i akumulacji osiągnięć weszło w życie dopiero 1 stycznia 2007 r. W rozporządzeniu tym zapisano, że "punkt ECTS odpowiada efektom kształcenia, których uzyskanie wymaga od przeciętnego studenta 25-30 godzin pracy".

Modyfikację programów i planów studiów przeprowadzono więc w wałbrzyskiej PWSZ AS w oparciu o nowe standardy (już kształcenia a nie nauczania, jak wcześniej), które zawierały ogólną charakterystykę kierunku odrębną dla studiów pierwszego stopnia, studiów drugiego stopnia oraz kilku jednolitych studiów magisterskich. Liczba godzin zajęć na studiach stacjonarnych (dziennych) nie mogła być mniejsza niż określona w standardach dla poszczególnych kierunków studiów oraz poziomów kształcenia, natomiast liczba godzin zajęć na studiach niestacjonarnych (wieczorowych, zaocznych), nie mogła być mniejsza niż 60% ogólnej liczby godzin zajęć określonych w standardach kształcenia. Standardy określały ponadto opis umiejętności i kompetencji absolwenta, czas trwania studiów, minimalną ogólną liczbę godzin i ogólną liczbę punktów ECTS, charakterystykę praktyk zawodowych, w wymiarze jednak zdecydowanie mniejszym, zwykle co najmniej 3-tygodniowym, którym przypisano pkt. ECTS. W ramowych treściach kształcenia znalazły się już efekty kształcenia (umiejętności i kompetencje), ale praktycznie w sylabusach nie były uwzględniane. W kartach przedmiotów dominowały „cele nauczania” oraz „treści merytoryczne/programowe”. Ministerialne standardowe bloki bez wskazania konkretnych przedmiotów, dotyczyły tylko połowicznego wymiaru godzinowego i punktowego dla całego kierunku studiów. W praktyce jednak możliwości swobodnej konstrukcji programów kształcenia (w zakresie 50%) nie były powszechne. Jak wynika z raportów Państwowej Komisji Akredytacyjnej (2008-2011) nazwy treści kształcenia były jednocześnie nazwami przedmiotów, którym przypisywano zwykle większy wymiar godzinowy, stąd ujednolicone i podobne plany studiów były powszechne na tych samych kierunkach studiów. Ujednolicone nazewnictwo programów kształcenia i planów studiów ułatwiało jednak rozszerzanie oferty dydaktycznej w państwowych wyższych szkołach zawodowych. Poważną barierą były jednak wymogi kadrowe takie same jak w uczelniach akademickich oraz polityka ograniczania wieloletowości.

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 3 października 2006 r. w sprawie warunków i trybu przenoszenia osiągnięć studenta (Dz. U. z 2006 r., Nr 187, poz. 1385) - Rozporządzenie utraciło moc dnia 1 października 2011 r. w związku z wejściem w życie Rozporządzenia MNiSW z dnia 14 września 2011 r. w sprawie warunków i trybu przenoszenia zajęć zaliczonych przez studenta (Dz. U. z 2011 r., Nr 201, poz. 1187).

Mimo tych trudności, na podstawie standardów kształcenia opracowano w wałbrzyskiej PWSZ AS w latach 2005-2011 propozycje kilku programów kształcenia, (od 2008 r. kierunków inżynierskich), które po pozytywnej opinii PKA uzyskały ministerialną zgodę. Pierwszym nowym (już kierunkiem) studiów I stopnia była *politologia* (decyzja Ministra Edukacji Narodowej i Sportu nr DSW-2-BR-4002-129/05 z dnia 30 maja 2005 r.). Ogółem w siódmym roku akademickim (2005/2006) studiowało już ponad dwa razy więcej (1359) studentów (tab. 3) w porównaniu do pierwszego roku akadem. 1999/2000 (tab. 1). Powodem popularności kierunków studiów była m.in. ułatwiona drożność studiowania. Przyporządkowanie realizowanych w pwsz specjalności zawodowych do kierunków studiów zapewniło bowiem absolwentom uczelni zawodowych niekwestionowany już pełnoprawny i równy dostęp do magisterskich studiów II stopnia w uczelniach typu uniwersyteckiego. Zrównany ustawowo poziom wykształcenia licencjuszy, regularnie monitorowała tylko jedna, wspólna dla wszystkich instytucji szkolnictwa wyższego PKA (od 2012 r. nie Państwowa, a Polska Komisja Akredytacyjna).

W końcu pierwszej dekady działalności państwowych szkół zawodowych (2008/2009), także w Wałbrzychu, dotychczasowe masowe zainteresowanie studiami na kierunkach humanistyczno-społecznych zmniejszało się na rzecz kształcenia technicznego. Studia na kierunku inżynierskim pn. *logistyka* (3,5 letnie studia I stopnia – decyzja MNiSW: DSW-1-03-4002-124/08 z dnia 16 czerwca 2008 r.) w roku akadem. 2008/2009 rozpoczęło aż 165 studentów stacjonarnych oraz 233 niestacjonarnych. Uruchamiane kierunki w kolejnych latach to: w roku akad. 2009/2010 *architektura krajobrazu* (decyzja MNiSW: DNS-WUP-6052-640-5/EW/09 z dnia 19 maja 2009 r.) oraz *kosmetologia* (decyzja: MNiSW-DNS-WUP-6052-1501-4/EW/09 z dnia 23 września 2009 r., *bezpieczeństwo i higiena pracy* w r. akad. 2010/2011 (decyzja MNiSW-DNS-WUP-6052-8434-4/BR/10, a w roku akad. 2011/2012 *dziennikarstwo i komunikacja społeczna* (decyzja MNiSW-DNS-WUP-6052-14040-5/PK/11 z dnia 24 maja 2011 r.) oraz studia II stopnia na kierunku *administracja* (MNiSW-DNS-WUP-6052-13202-3/PK/11 z dnia 8 kwietnia 2011 roku). W roku akad. 2012/2013 uruchomiono kolejny kierunek inżynierski pn. *gospodarka przestrzenna* (DNS-WUP-6052-17404-5/PK/11 z dnia 26 października 2011 r.) oraz studia licencjackie na kierunku studiów pn. *techniki dentystyczne* (MNiSW-DNS-WUP-6052-24773-3/PK/12 z dnia 20 listopada 2012 r.). Rezultatem rozszerzanej intensywnie kierunkowej oferty studiów, a zwłaszcza poszerzenie o studia II stopnia na kierunku pn. *administracja* był ponad 5-krotny wzrost liczby studentów (tab. 4).

Kształcenie inżynierów na początku drugiej dekady PWSZ AS (od roku akadem. 2008/2009) zbiegło się z zapotrzebowaniem na lokalnym rynku pracy, przede wszystkim w Wałbrzyskiej Specjalnej Strefie Ekonomicznej „INVEST-PARK”. Rozwój przyrodniczo-technicznej oferty dydaktycznej przyczynił się nie tylko budowy nowej kadry, ale także sieci laboratoriów tematycznych, pracowni bio-chemicznych oraz projektowych, w których realizowane są nie tylko zajęcia dydaktyczne przeznaczone dla tradycyjnych studentów odpowiednich kierunków. Tamże wykonywane są prace studentów indywidualnych w ramach studenckich kół naukowych oraz realizacja kształcenia niestandardowego jak

uruchomiony (w latach 2009-2012) Uniwersytet I Wieku dla gimnazjalistów, Uniwersytet III Wieku dla seniorów, Dolnośląski Festiwal Nauki, oferta dydaktyczna na ferie, Szkoła Letnia (www.pwsz.com.pl).

Obszarowe programy kształcenia na bazie krajowych ram kwalifikacji (od 2012 r.)

Program kształcenia dla kierunku studiów pn. *techniki dentystyczne* w PWSZ AS w Wałbrzychu był pierwszym programem kierunku studiów opracowanym (i zatwierdzonym ministerialnie, (decyzja: MNiSW-DNS-WUP-6052-24773-3/PK/12 z dnia 20 listopada 2012 r.) na podstawie wytycznych Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dn. 5 października 2011 r.¹⁸. W rozporządzeniu tym sprecyzowano wymogi dotyczące opisu programu kształcenia nie tylko według systemu akumulacji i transferu punktów ECTS, systemu wewnętrznej oceny jakości kształcenia, ale przede wszystkim wg krajowych ram kwalifikacji (KRK), szczegółowo przedstawionych w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2011 r.¹⁹ dla 8 obszarów nauk (humanistycznych; społecznych; ścisłych; przyrodniczych; technicznych; rolniczych, leśnych i weterynaryjnych; nauk medycznych i nauk o zdrowiu oraz nauk o kulturze fizycznej; sztuki). Wskazówki zawarte w opracowaniach Chmieleckiej (2010) oraz Kraśniewskiego (2012) posłużyły także do przebudowy programów i planów studiów wszystkich pozostałych kierunków studiów: *administracji* I i II stopnia, *architektury krajobrazu, bezpieczeństwa i higieny pracy, gospodarki przestrzennej, filologii, kosmetologii, logistyki, pedagogiki, turystyki i rekreacji*. Każdy z obecnie realizowanych w roku akadem. 2012/2013 jedenastu kierunków studiów jest opisany w formie dokumentacji, przyjętej senacką uchwałą²⁰.

Dyskusja

Dyskusje dot. koncepcji kształcenia w publicznych wyższych szkołach zawodowych, rozpoczęte z końcem lat 90. XX w. na nowo ożywają w dobie kolejnego etapu reformy szkolnictwa wyższego, tj. wdrażania od 2012 r. krajowych ram kwalifikacji oraz pogłębiającego się niżu demograficznego. Zbiega się to z jubileuszowymi podsumowaniami 15-letniej już działalności pwsz, których początki nie były i dalej nie są łatwe (Bałanda 1999, 2000, Kolasa 2011), a odpowiedzialność społeczna uczelni rośnie (Samsonowicz 2008).

¹⁸ Rozporządzenie MNiSW z dnia 5 października 2011 r. w sprawie warunków prowadzenia studiów na określonym kierunku i poziomie kształcenia (Dz. U. z 2011 r., Nr 243, poz. 1445).

¹⁹ Rozporządzenie MNiSW z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego (Dz. U. nr 253, poz. 1520).

²⁰ Uchwała Nr 43/2011 Senatu PWSZ AS w Wałbrzychu z dnia 14 grudnia 2011 r. w sprawie projektowania i wdrożenia programów kształcenia zgodnie z wymogami Krajowych Ram Kwalifikacji (www.pwsz.com.pl).

W pierwszych latach od chwili powstania pwsz, tj. od 1998 r. ich własna, odrębna od uczelni akademickich, specyfika funkcjonowania polegała na kształceniu nie na kierunkach, ale w ramach specjalności zawodowych wraz z obowiązkową piętnastotygodniową praktyką zawodową. Było to pełnym ustępstwem wobec uczelni akademickich prowadzących kierunki studiów, jak wynika z relacji prof. Marka Witkowskiego (1999), pierwszego przewodniczącego Komisji Akredytacyjnej Wyższego Szkolnictwa Zawodowego (KAWSZ). W uczelniach typu uniwersyteckiego kształcenie studentów odbywało się wówczas na studiach licencjackich lub magisterskich w ramach jednolitych kierunków studiów w oparciu o tzw. minima programowe. Były one w zasadzie wzorem dla uczelni zawodowych, które stopniowo wykazywały się jednak dużą elastycznością w budowaniu własnych programów studiów odpowiadających wymogom lokalnego i regionalnego rynku pracy, z jednej strony, a z drugiej zachowując kwantum wiedzy teoretycznej, umożliwiały podejmowanie przez ich absolwentów uzupełniających studiów magisterskich w ośrodkach akademickich.

Ujednolicony kilka lat potem (2005 r.) system kształcenia wyższego, tylko w ramach kierunków studiów ocenianych przez jedną Państwową Komisję Akredytacyjną, zapoczątkował okres programów studiów budowanych na bazie obligatoryjnych standardów nauczania, wspólnych dla wszystkich typów szkół wyższych i ograniczonych, zwykle do kilku tygodni, praktyk zawodowych. Prowadziło to do niekorzystnych zjawisk powielania w uczelniach zawodowych akademickich programów kształcenia, które trudne były do zrealizowania w warunkach braku własnej, przede wszystkim samodzielnej kadry nauczającej.

Możliwość powrotu do zróżnicowanej oferty dydaktycznej, realizowanej przez rodzimą kadrę i oryginalnej budowy programów kształcenia wynika z wprowadzanych właśnie (od 2012 r.) krajowych ram kwalifikacji. Szansą jest budowa programów kształcenia nie tylko w ramach jednego obszaru kształcenia, ale także wybór ogólnoakademickiego bądź praktycznego profilu. Tym samym uczelnia zadecyduje, czy jej głównym celem jest przygotowanie absolwentów do studiów II stopnia, czy szybkie przygotowanie do zawodu. Takie podejście wpisuje się w szerszą dyskusję nad rolą i „pojemnością” studiów II stopnia - magisterskich. Z założenia w pwsz będą dominować zapewne profile aplikacyjne, ukierunkowane na absolwenta - refleksyjnego praktyka i profesjonalistę - dla którego wiedza teoretyczna będzie podstawą do dobrze wykonywanego zawodu. Z drugiej zaś, zachowana drożność umożliwi nieustanne doskonalenie absolwenta, który sprawnie, elastycznie wybierze kolejne etapy dalszego kształcenia w warunkach wolnego rynku edukacyjnego. Jego kwalifikacje, precyzyjnie opisane deskryptorami wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych (także na studiach podyplomowych) są wynikiem nowego podejścia do redagowania i akredytacji programów kształcenia (Strahl D. 2013). Te na studiach I i II stopnia mogą mieścić się w jednym z 8 wydzielonych obszarów nauk, albo mieć charakter między obszarowy, jak np. w wałbrzyskiej PWSZ AS *architektura krajobrazu* oraz *bezpieczeństwo i higiena pracy* (obszar n. przyrodniczych i technicznych), *logistyka* (n. techniczne i społeczne), *pedagogika* (n. humanistycznych i społecznych), *turystyka i rekreacja* (n. przyrodnicze oraz medyczne, n. o zdrowiu oraz nauki o kulturze fizycznej).

Przypomnijmy, że główną, jeśli nie najważniejszą, kwestią nurtującą szkolnictwo wyższe w ostatnich latach była wartość i wymagania tradycyjnej edukacji akademickiej i kształcenia zawodowego. W wielu środowiskach akademickich podejmowano dyskusje na ten temat i stwierdzono, że w zmieniającej się Europie samo posiadanie dyplomu nie gwarantuje zatrudnienia, a jeśli nawet umożliwia zdobycie pracy, to nie daje gwarancji na całe życie. Ponadto do dyskusji włączyli się pracodawcy, którzy zaczęli domagać się, by szkoły wyższe dokładnie określały, jaką wiedzę i umiejętności posiadają ich absolwenci²¹.

To nowe podejście do systemu edukacji w uczelniach wyższych zmieniło dotychczasowy paradygmat kształcenia i oznacza m.in. większą podmiotowość ucznia/studenta (Piątkowska 2009). Zwrócenie uwagi na kompetencje absolwentów sprawiło, że już w *Deklaracji Bolońskiej* za podstawowe cele kształcenia na poziomie akademickim uznano:

- przygotowanie absolwentów do potrzeb zmieniającego się rynku pracy,
- przygotowanie do roli aktywnego obywatela w demokratycznym społeczeństwie,
- rozwój i podtrzymywanie wiedzy zaawansowanej,
- rozwój osobowy kształconych.

Dlatego tak istotnym jest, a obecnie już nakazane prawem budowanie programów studiów w oparciu o racjonalnie zdefiniowane efekty kształcenia - inaczej rezultaty - nie tylko nauczania, ale także wychowywania. Legły one u podstaw obecnie reformowanego systemu kształcenia w szkolnictwie wyższym, ponieważ zawsze były, są i będą ważne. Ich osiągnięcie i potwierdzenie zależy od organizacji procesu dydaktycznego. Efekty kształcenia, to nowe myślenie i nowe podejście przede wszystkim wykładowcy do realizowanego przedmiotu. Określają to, co student powinien wiedzieć, rozumieć i umieć wykonać po zakończeniu pewnego etapu procesu uczenia się w ramach określonego przedmiotu, modułu, czy też etapu studiowania. Mają ścisły związek z celami kształcenia, które z kolei zawierają zakres informacji jaki zostanie przedstawiony studentom oraz to, czego się dowiedzą i jakie pojawiają się możliwości. Na podstawie tzw. taksonomii Blooma (1956) z definiowania poziomów wiedzy wynikają trzy jej kategorie dotyczące: domeny kognitywnej (wiedza), psychomotorycznej (umiejętności) i afektywnej (uczucia, postawy). Jest ona użyteczna i wykorzystywana do poprawnego definiowania efektów, gdyż ukazuje w sposób hierarchiczny drogę procesów, do których chcemy wdrożyć studentów. Zgodnie z propozycją Blooma, wiedza składa się z sześciu hierarchicznie ujętych poziomów: 1. wiedzy, 2. zrozumienia, 3. zastosowania, 4. analizy, 5. syntezy, 6. oceny. Wiedza stanowi zasób przyswojonych przez studenta powiązanych ze sobą faktów, zasad, teorii i doświadczeń. Umiejętności to zdolności wykorzystania wiedzy oraz wyuczonych sprawności do wykonywania zadań oraz rozwiązywania problemów. Kompetencje społeczne natomiast, to autonomiczne i odpowiedzialne wykonywanie zadań; sprawne komunikowanie się czy dobre relacje i współdziałanie z ludźmi.

²¹ Wprowadzenie do projektu Tuning Educational Structures in Europe – Harmonizacja struktur kształcenia w Europie. Wkład uczelni w Proces Boloński. Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji. Narodowa Agencja Programu "Uczenie się przez całe życie". Warszawa 2008, s. 82-83.

Wnioski

Uruchomiona samodzielność w tworzeniu programów studiów, przy wyborze jednego z dwóch profili (praktycznego lub ogólnoakademickiego) zgodnych z wymogami krajowych ram kwalifikacji, jest szansą na odtworzenie różnorodności specjalności zawodowych, którą na początku charakteryzowały się publiczne wyższe szkoły zawodowe. Interdyscyplinarność kierunków studiów wymaga jednak szczególnej troski o jasne sprecyzowanie zweryfikowanych kwalifikacji absolwentów, w kategorii wiedzy, umiejętności i kompetencji, czyli efektów kształcenia. Te bowiem atrybuty będą podstawą rekrutacji na kolejne stopnie wyższej edukacji, a nie same nazwy ukończonych kierunków studiów, jak to dotychczas podawano w wymogach rekrutacyjnych. Ma to istotne znaczenie zwłaszcza na dominujących w państwowych wyższych szkołach zawodowych, studiach pierwszego stopnia, których licencjusze ubiegać się będą o przyjęcie na studia magisterskie. Niekrepowane wykazem ministerialnych nazw kierunków studiów uczelnie akademickie oferować będą zróżnicowane zarówno wielodyscyplinarne jak i specjalistyczne programy kształcenia i określać własne zasady rekrutacyjne, które powinny być brane pod uwagę w konstrukcji programów studiów w uczelniach zawodowych. Wymagać to będzie zapewne stopniowej zmiany zarówno sposobu tradycyjnego realizowania zajęć w formie przedmiotów na rzecz modułowych rozwiązań, jak również nowych metod weryfikacji wiedzy, umiejętności i kompetencji. Modułowe, a nie tylko przedmiotowe programy kształcenia i plany studiów są nie tylko bardziej elastyczne, ale przede wszystkim klarowne w prezentacji zakładanych w programie kierunkowych efektów kształcenia, które potem łatwo ocenić w postępowaniu rekrutacyjnym.

Literatura:

1. Bajerski A. (2009). *Przekształcenia struktury przestrzennej szkolnictwa wyższego po 1989 roku*. Poznań.
2. Bałanda A. (1999). *Uczelnie wyższe obawiały się, że szkoły zawodowe pochłoną znaczną część budżetu przeznaczanego na szkolnictwo wyższe*. Forum Akademickie, Nr 1/1999.
3. Bałanda A. (2000). *Wszystkie szkoły zawodowe spotykały się początkowo z obojętnością bądź niechęcią środowiska akademickiego*. Forum Akademickie, Nr 1/2000.
4. Bielawska S. [red.]. (2014). *Ad Futuram Rei Memoriam. Na przyszłą rzecz pamiątkę, Kronika Piętnastolecia Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu*, Wałbrzych.
5. Bloom B. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives*.
6. Chmielecka E. [red.]. (2010). *Autonomia programowa uczelni. Ramy kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego*. Wyd. MNiSzW. Warszawa.
7. Gruchała J. S. [red.]. (2008). *Udana Dekada*. Wyd. Konferencja Rektorów Publicznych Wyższych Szkół Zawodowych, Ciechanów-Krosno.

8. Draus J. (2013). *Konferencja Rektorów Publicznych Szkół Zawodowych w Polsce 1998-2013*. Wyd. Konferencja Rektorów Publicznych Wyższych Szkół Zawodowych. Gniezno-Przemyśl 2013.
9. Jastrzębska L. (2013). *Raport 15-lecia. Państwowe Wyższe Szkoły Zawodowe. Perspektywy*. Nr 3, marzec 2013, ss. 17-28.
10. Kolasa A. (2011). *Jak sprostać wyzwaniom*. Forum akademickie, 1/2011.
11. Kraśniewski A. (2009). *Proces Boloński to już 10 lat*. Wyd. Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa.
12. Kraśniewski A. (2011). *Jak przygotować programy kształcenia zgodnie z wymaganiami Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego*. Wyd. MNiSzW. Warszawa.
13. Królikowski Cz. (1999). *Półtora roku działa już ustawa o wyższych szkołach zawodowych*. Forum Akademickie, 1/1999.
14. Królikowski Cz. (2001). *Państwowe wyższe szkoły zawodowe w trzecim roku swej działalności*. Forum Akademickie, 6/2001.
15. Lonc E., Toczek-Werner S. [red.]. (2010). *Atrakcyjność przyrody i turystyki na Ziemi Wałbrzyskiej*. Wyd. PWSZ AS w Wałbrzychu. Wałbrzych.
16. Państwowa Komisja Akredytacyjna. (2011). *Działalność Państwowej Komisji Akredytacyjnej w 2010 roku*. Warszawa.
17. Piątkowska B. (2009). *Czas na wychowanie. Główne konteksty i uwarunkowania*. Wyd. PWSZ AS w Wałbrzychu. Wałbrzych.
18. Działalność Państwowej Komisji Akredytacyjnej w latach 2008-2011. III kadencja. (2012). Wyd. ASPRA-JR. Warszawa.
19. Samsonowicz H. (2008). *Społeczna odpowiedzialność uczelni*. Wyd. Politechniki Gdańskiej, str. 11.
20. Strahl D. *Akredytacja po nowemu*. Forum Akademickie, Nr 3/2013.
21. Szkolnictwo Wyższe (2000). Adres strony internetowej: <http://www.bu-wiwm.edu.pl/publ/>
22. Winnicki T. (2005). *Szkoły zawodowe i nowe prawo*. Forum Akademickie Nr 9/2005.
23. Winnicki T. (2013). *Kształcić pragmatycznie*. Perspektywy. Nr 3, marzec 2013.
24. Witkowski M. (1999). *Najbliższa przyszłość pokaże, czy wyższe szkolnictwo zawodowe w Polsce będzie efemerydą, czy wpisze się trwale w nasz system edukacji narodowej*. Forum Akademickie, Nr 4/1999.

Wykaz tabel

Tabela 1. Liczba studentów w wałbrzyskiej PWSZ AS z uwzględnieniem form studiów i specjalności zawodowych w pierwszym roku akademickim 1999/2000

Nazwa specjalności	Tryb studiów			Razem Liczba (%)
	Studia dzienne	Studia wieczorowe	Studia zaoczne	
Język angielski	46	9	-	55 (10,3%)
Język francuski	13	-	-	13 (2,5%)
Język niemiecki	27	16	-	43 (8,1%)
Język polski	32	-		32 (6,0%)
Organizacja i obsługa ruchu turystycznego	36	37	35	108 (20,3%)
Pedagogika opiekuńczo- wychowawcza	164	-	117	281 (52,8%)
Razem	318	62	152	532 (100)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania S-10 (stan na 31.12.1999 r.)

Tabela 2. Wymagania godzinowe dotyczące grupy przedmiotów i minimalnego obciążenia godzinowego, wg standardów nauczania z 2002 r. dla kierunków prowadzonych w PWSZ AS w Wałbrzychu

Nazwa kierunku studiów	Łączna liczba godzin dla kierunku	Liczba godzin przedmiotów kształcenia ogólnego	Liczba godzin przedmiotów podstawowych i kierunkowych	Liczba godzin przedmiotów specjalizacyjnych i specjalnościowych	Razem (poz. 3-5)
1	2	3	4	5	6
Filologia	2 800	240	1 215	330	1 785
Filologia polska	2 200	330	600	330	1 260
Pedagogika	2 200	255	390	600	1 245
Turystyka i rekreacja	2 200	150	550	300	1 000

Źródło: Opracowanie własne na podstawie standardów nauczania

Tabela 3. Liczba studentów w PWSZ AS rozpoczynających studia w roku akademickim 2005/2006 z podziałem na kierunki studiów oraz formy kształcenia

Nazwa kierunku studiów	Liczba studentów
	Studia dzienne (zaoczne)
Administracja	137 (74)
Filologia, specjalność: język angielski	133
Filologia, specjalność: język niemiecki	64
Filologia polska	134
Pedagogika	373 (142)
Politologia	123
Turystyka i rekreacja	146 (33)
Razem	1 110 (249, czyli 22,43%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania S-10 (stan na 30.11.05 r.).

Tabela 4. Liczba studentów w PWSZ AS w Wałbrzychu w latach 1999-2012

Rok akademicki	Studia stacjonarne	Studia niestacjonarne	Wieczorowe	Razem
1999/2000	318 (60%)	152 (29%)	62 (11%)	532
2000/2001	661 (58%)	335 (30%)	135 (12%)	1 131
2001/2002	1 160 (63%)	499 (27%)	183 (10%)	1 842
2002/2003	1 482 (65%)	651 (28%)	151 (7%)	2 284
2003/2004	1 938 (71%)	736 (27%)	66 (2%)	2 740
2004/2005	2 324 (76%)	719 (24%)	-	3 043
2005/2006	2 671 (79%)	689 (21%)	-	3 360
2006/2007	2 621 (78%)	746 (22%)	-	3 367
2007/2008	2 264 (75%)	762 (25%)	-	3 026
2008/2009	1 930 (67%)	968 (33%)	-	2 898
2009/2010	1 891 (67%)	919 (33%)	-	2 810
2010/2011	1 779 (65%)	973 (35%)	-	2 752
2011/2012	1 573 (65%)	838 (35%)	-	2 411
2012/2013	1 704 (63%)	986 (37%)	-	2 690

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań S-10.

Załącznik 1: Wykaz nazw i specjalności kształcenia w państwowych i niepaństwowych uczelniach zawodowych (www.buwiwm.edu.pl/publ/przew/index-zal.htm)

• administracja	• język rosyjski z językiem niemieckim
• administracja gospodarcza	• komunikacja społeczna i public relations
• administracja i finanse sektora publicznego	• kosmetologia
• administracja publiczna	• kształtowanie środowiska
• administracja samorządowa i finanse publiczne	• kształtowanie terenów zielonych
• administrowanie ochroną środowiska	• marketing
• agrobiznes	• marketing rolniczy
• agroekonomia	• matematyka z informatyką
• amerykanistyka	• międzynarodowe stosunki polityczne
• bankowość	• nauczanie początkowe z wychowaniem fizycznym
• budowa i eksploatacja maszyn	• nauczanie początkowe z wychowaniem muzycznym
• chemia stosowana	• nauczanie wychowania fizycznego
• doradztwo podatkowe i administracja finansowa	• nauki o rodzinie
• dziennikarstwo i public relations	• obrót gospodarczy
• edukacja fizyczno-informatyczna	• obsługa ruchu turystycznego
• edukacja matematyczno-informatyczna	• ochrona środowiska
• edukacja muzyczna z muzyką estradową	• organizacja i obsługa rekreacji i turystyki
• edukacja muzyczna z pedagogiką opiekuńczo-wychowawczą	• organizacja i obsługa ruchu turystycznego
• edukacja opiekuńczo-wychowawcza	• organizacja i zarządzanie w procesie integracji europejskiej
• edukacja społeczno-obywatelska	• pedagogika opiekuńcza
• edukacja wczesnoszkolna	• pedagogika opiekuńczo-wychowawcza
• edukacja wczesnoszkolna z językiem obcym	• pedagogika opiekuńczo-wychowawcza z muzyką/plastyką
• edukacja zdrowotna	• pedagogika resocjalizacyjna
• ekonomia	• pedagogika społeczna
• ekonomia i organizacja biznesu	• pielęgniarstwo
• ekonomia turystyki	• podatki
• ekonomika i organizacja gospodarki żywnościowej	• polityka i zarządzanie lokalne
• ekonomika i rachunkowość przedsiębiorstw	• polityka socjalno-samorządowa
• ekonomika integracji międzynarodowej	• praca socjalna
• ekonomika turystyki	• produkcja i zarządzanie w rolnictwie
• eksploatacja i diagnostyka maszyn	• projektowanie ceramiki przemysłowej
• eksploatacja i konstrukcja maszyn	• projektowanie szkła przemysłowego
• elektroenergetyka	• przedsiębiorczość i innowacje
• elektrotechnika i telekomunikacja	• przedsiębiorczość i zarządzanie firmą
• elektrotechnika z elektroniką	• przyroda z matematyką
• elektrotechnika z informatyką techniczną	• rachunkowość
• europeistyka	• rachunkowość i ubezpieczenia

• filologia angielska	• rachunkowość przedsiębiorstw
• filologia germańska	• rachunkowość zarządcza
• finanse i rachunkowość	• resocjalizacja
• finanse i rachunkowość przedsiębiorstw	• resocjalizacja i profilaktyka społeczna
• finanse i zarządzanie organizacjami	• samorząd terytorialny i polityka regionalna
• finanse międzynarodowe i bankowość	• samorządowo-administracyjna
• finanse przedsiębiorstw	• sieciowe systemy informatyczne
• finanse przedsiębiorstw i bankowość	• skarbowość i podatki
• finanse publiczne	• służby publiczne
• fizjoterapia	• służby socjalne
• fizjoterapia i techniki medyczne	• socjologia organizacji i zarządzania
• gimnastyka korekcyjno-kompensacyjna	• statystyka i ekonometria
• gospodarka i finanse samorządowe	• technologia maszyn
• gospodarka nieruchomościami	• technologia materiałów
• gospodarka regionalna	• turystyka i hotelarstwo
• gospodarka regionalna i turystyka	• turystyka i rekreacja
• gospodarka turystyczna i hotelarstwo	• ubezpieczenia gospodarcze
• handel zagraniczny	• ubezpieczenia komunikacyjne
• informatyka stosowana	• ubezpieczenia społeczne
• informatyka w zarządzaniu	• wychowanie fizyczne z gimnastyką korekcyjną
• integracja europejska	• wychowanie fizyczne z gimnastyką korekcyjną i turystyką
• inwestycje i nieruchomości	• zarządzanie
• inżynieria dentystryczna	• zarządzanie administracją publiczną
• inżynieria komputerowa	• zarządzanie biznesem
• inżynieria mechaniczna	• zarządzanie finansami
• inżynieria ochrony środowiska	• zarządzanie finansami podmiotów gospodarczych
• inżynieria oprogramowania	• zarządzanie firmą
• inżynieria produkcji	• zarządzanie gminą i polityka lokalna
• inżynieria rolnicza i spożywcza	• zarządzanie gospodarstwem rolnym
• inżynieria rolno-spożywcza	• zarządzanie inżynierskie
• język angielski	• zarządzanie małym i średnim przedsiębiorstwem
• język francuski	• zarządzanie organizacją
• język niemiecki	• zarządzanie przedsiębiorstwem
• język niemiecki z językiem rosyjskim	• zarządzanie przedsiębiorstwem przetwórstwa produktów rolnych
• język polski	• zarządzanie turystyką i hotelarstwo
• język polski z historią	• zarządzanie w instytucjach samorządowych
• język rosyjski	• zarządzanie zasobami informacyjnymi